

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Malin Jakobsson

Livstidsstraff-
Samhällets ansvar för ökningen av domar under
90-talet

Examensarbete
20 poäng

Universitetslektor Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

HT 2002

Innehåll

FÖRORD	2
1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	3
1.3 Problemställning	3
1.4 Avgränsningar	4
1.5 Metod och material	4
1.6 Disposition	5
2 HISTORISK UTVECKLING	6
2.1 Före 1965	6
2.2 Användandet av livstidsstraff under tiden med brottsbalken	7
2.2.1 Anledningar till avskaffande respektive kvarhållande av livstidsstraffet	8
2.3 Analys	11
3 LIVSTIDSSTRAFF I STRAFFSKALAN	14
4 GÄLLANDE RÄTT OCH PRAXIS	16
4.1 Livstidsstraff vid påföljdsbestämningen	16
4.2 Kriterier för dömande av livstidsstraff	17
4.2.1 Högsta domstolens uttalanden	17
4.2.2 Hovrättens uttalanden	18
4.2.3 Kriterier från gränsdragningen mellan mord och dråp i doktrin	19
4.3 Analys	19
5 KRIMINOLOGISKA TEORIER	21
5.1 Teorierna	21
5.1.1 Social kontroll	21
5.1.2 Anomi	22
5.1.3 Stämplingsteori	23
5.1.4 Subkulturer	23
5.1.5 Social inlärning	24
5.1.6 Neutraliseringsteknik	24

5.2	Analys	25
6	UNDERSÖKNING AV BROTTETS UTVECKLING	28
6.1	Anledningen till undersökningen	28
6.2	Beskrivning av arbetet med domarna	28
6.3	Referenspunkter	30
6.3.1	Gärningsman och offer	30
6.3.2	Relation mellan gärningsman och offer	31
6.3.3	Plats för brottet	31
6.3.4	Hjälpmedel	31
6.3.5	Påverkan av droger	31
6.3.6	Motiv	31
6.3.7	Kriterier från praxis	32
6.4	Resultatet av undersökningen	32
6.5	Analys	33
7	ANALYS	35
8	SLUTSATS	37
	BILAGA A	38
	BILAGA B – UNDERSÖKNINGEN	40
	LITTERATURFÖRTECKNING	44
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	46

Förord

Att det skulle bli jobbigt att disciplinera sig till att sitta och skriva en 20 poängs uppsats hade jag förstått innan jag började. Men att det skulle vara så jobbigt som det till slut blev hade jag inte kunnat ana. Därför finns det vissa personer som förtjänar ett särskilt tack.

Jag vill börja med att tacka min handledare Universitetslektor Helén Örnemark-Hansen för den hjälp hon har bidragit med. Tillsammans med bibliotekarie Olle Serin gjorde hon tappra försök att nå det rättsfallsmaterial som senare visade sig vara för svårt att få tag på.

Ett tack även till Professor Per Ole Träskman för iden till mitt specialarbete.

För utmärkt hjälp med språket i min uppsats vill jag tacka Ulrica Guldstrand och Maria Königsson. Jag vill även tacka Maria för de åsikter och den hjälp med uppsatsen för övrigt som hon bidragit med.

Hovrätterna i Jönköping, Göteborg, Malmö och Stockholm förtjänar också ett tack då de ställde upp och svarade på de otal frågor jag hade vid eftersökningen av rättsfallen.

I also wish to thank Robin, Meg, Rob, Kelly, Larry, Jon, Jamie, Darren W, Rachel and Brad at Suffolk University Law School, Boston Massachusetts USA, for being online on the Internet and therefore making me sit in front of my computer working on my paper, even though it sometimes was late at night.

Ett stort tack även till Ann och Janna som fick mig att jobba vidare när det faktiskt såg ganska mörkt ut.

Tack allihop

Malin

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under en specialkurs i straffrätt jag läste HT 2001 var uppgiften att närmare studera livstidsstraffet. Detta gjordes i grupp och även om arbetet i sig inte har någon direkt koppling till den uppsats jag nu skriver kommer iden därifrån. Det visar sig att vi under 90-talet har fått ett ökat antal interner i svenska fängelser som har dömts till livstidsstraff. Ökningen anses vara stor och det uppges bero på flera olika faktorer. Några av dem är att den borgerliga regering som satt vid makten under början av 90-talet inte beviljade så många nådeansökningar som var brukligt tidigare, samt att det dömdes ut fler livstidsstraff under denna period än vad som tidigare var fallet. Förklaringar till detta anses i de flesta fall vara politiska.

Inte någon gång under detta arbete såg jag en artikel som kommenterade samhällsläget i sig som en bidragande orsak. Denna avsaknad slår mig som lite underlig när man tänker på alla de förändringar som skett i samhället under 90-talet. Om samhället utvecklas och gör det fort, kan man inte då tänka sig att brottsligheten också gör det? Detta var i alla fall min tanke.

Under sommaren 2002 läste jag en kurs i kriminologi vid Lunds universitet och där fick jag ytterligare fakta att fundera på som skulle kunde förklara denna uppgång i livstidsstraff. I vissa av de kriminologiska teorier jag studerade under sommaren finns förklaringar till under vilka omständigheter vissa personer väljer att begå brott. Den kunskap jag inhämtade under sommaren bestämde jag mig för att använda i min uppsats.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att ge alternativa förklaringar utifrån ett samhällsperspektiv till varför vi idag dömer fler personer till livstidsstraff. Det är en allmän förklaring att den regering som satt vid makten under början av 90-talet hade en strängare syn på brott och att de inte beviljade så många nådeansökningar som var brukligt innan deras regeringstid. Tack vare detta blev antalet interner som sitter på livstid fler. Men det måste i min mening ligga även andra förklaringar bakom varför vi idag dömer fler till livstidsstraff. Antalet beviljade nådeansökningar påverkar inte antalet domar och nu vill jag försöka visa på några djupare förklaringar på detta fenomen.

1.3 Problemställning

Min ursprungliga problemställning kommer inte i form av en fråga utan i form av ett påstående. Jag påstår att det är på grund av samhälleliga

förändringar som vi idag måste döma fler till livstidsfängelse. Ur detta påstående kommer sedan två frågor som jag vill utreda i min uppsats. Det är av intresse att undersöka om brottet som leder till livstidsstraff, mord, har ändrats. Detta mot bakgrund av den gamla praxisen så att man idag blir tvungen att, med den gamla praxisen som grund, döma till fler livstidsstraff. Vad för samhällsfaktorer som kan tänkas påverka brott av denna typ är också intressant.

1.4 Avgränsningar

Jag kommer inte att redogöra för någon lösning på problemet med de många livstidsstraffen. Jag har valt att titta bara på mord som anledning till att döma till livstidsstraff och följaktligen inte brytt mig om att närmare titta på brottsutvecklingen i Sverige. Jag kommer inte heller att redogöra för alla rättsfalls innehåll, detta skulle bli ett alltför omfattande arbete. I rättsfallen har jag bara brytt mig om de fakta om mordet, som det rör sig om i alla fallen, jag har kunnat objektivt jämföra. Rättsfallen är alltså likt övrig litteratur i uppsatsen ett referensmaterial.

Det rättsfallsmaterial jag har använt mig av har på grund av materialinsamlingsproblem fått sträcka sig mellan det som inkommit 1965-1997. Anledningen till startdatum är att Sverige då fick den brottsbalk vi idag använder. Slutdatum beror på att det var ett mycket svårt arbete att samla in material senare än så. Vad gäller samhällsfakta har jag dock bestämt mig för att använda det senaste material jag har kunnat hitta. Under de tidiga åren efter brottsbalkens ikraftträdande föll inte speciellt många livstidsdomar så jag har undersökt alla de domar som föll mellan 1965 och 1989. Under de senare åren har det däremot fallit så många domar att det inte är rimligt att jämföra dem alla med de tidiga åren. Under de sista 7 åren har jag därför valt ut vissa årtal, dessa kommer att redogöras för senare i arbetet.

Jag kommer inte att titta närmare på nådeinstitutet eller de förändringar av rättspsykiatri som skedde under 90-talet. Min uppsats håller sig förövrigt endast till Sverige.

1.5 Metod och material

Jag har genomgående använt mig av svensk litteratur. Att arbetet kan ses som ett tvärvetenskapligt arbete på grund av kopplingen till kriminologin har lett till att en del kriminologisk litteratur har använts vid sidan av den juridiska. Det förekommer även en del statistik som är hämtad både ifrån Brottsförebyggande rådets hemsida på Internet och från den hemsida på Internet som Migrationsverket har.

Jag har även gjort en mycket omfattande undersökning av de livstidsdomar jag redogjorde för ovan. Materialet till denna undersökning är hämtat ur de två examensarbeten som står upptagna i Litteraturförteckningen. Arbete och resultatet av undersökningen finns sammanställt under kapitel sex i arbetet. Sammanställningens råmaterialssiffror har jag bifogat i Bilaga B.

Detta är ett arbete där jag försöker bevisa mitt påstående så som det presenteras i problemställningen ovan och därför blir det mycket analysering från min sida.

1.6 Disposition

Efter denna inledning är det dags att gripa an själva uppsatsen och dispositionen av den är som följer. Kapitel 2 är en titt på den historiska utvecklingen av livstidsstraffet från tidig tid till idag. Tiden före 1965 kommer att gås igenom mycket översiktligt, tiden efter det redogörs för något utförligare. Kapitel 2 innehåller även debatten om huruvida livstidsstraffet bör avskaffas eller ej. Kapitel 3 är en uppräknning av de brott som idag kan leda till livstidsstraff och kapitel 4 en genomgång i hur man resonerar när man väljer denna påföljd. Efter detta första avsnitt i uppsatsen kommer jag in på den kriminologiska biten. I kapitel 5 presenteras de teorier som jag har valt ut som relevanta och kapitel 6 innehåller den undersökning av morddomar jag undersökt för att få svar på om, och i så fall hur, brottet har utvecklats. Kapitel 7 är analysen av allt material och sista kapitlet, kapitel 8, är mina slutsatser.

2 Historisk utveckling

I detta kapitel kommer jag att redogöra för livstidsstraffets historiska framväxt och utveckling i vårt straffsystem. Jag kommer även att visa på debatten om huruvida livstidsstraffet skall finnas kvar eller inte har gått. Denna debatt verkar ha funnits i alla fall sedan brottsbalkens införande 1965. Ett litet avsnitt kommer även att beröra de senare utspelen i pressen som inte skiljer sig nämnvärt från den tidigare diskussionen i förarbeten och doktrin. I slutet av kapitlet ger jag min syn på det jag tagit upp i kapitlet.

2.1 Före 1965

Svensk straffrätt har sedan urminnes tider varit av kompensatorisk natur. Det har kunnat gå att böta eller betala sig ur de flesta knipor. Anledningen till detta har varit att det uråldriga Sverige bestod av flera små riken och inte alls av den centralt styrda stat som finns idag. Det lättaste sättet att skipa rättvisa i en lös samhällsstruktur var att helt enkelt betala sig ur knipan med monetära medel. Gustav Vasa är som bekant den man som starkast förknippas med ett sammanhållet Sverige. Det var med hans äldste son, Erik XIV, och patentet om högmålsbrott som denna betalningsfrihet inskränktes ordentligt för första gången. Erik XIV menade genom detta patent att vissa brott, så som överlagt mord inte längre skulle gå att böta eller betala sig fri ifrån. Han menade att dessa brott var att se som högmålsbrott och skulle behandlas av domstolen som sådan. Domstolen skulle då döma efter guds lag och straffet skulle bli avrättning.¹

Erik XIV:s yngre bror Johan III var antagligen den förste att införa frihetsstraffet när han på 1570-talet började omvandla dödsstraffet till ett frihetsstraff genom att ge brottslingarna nåd. Detta hade dock inget stöd i lag utan framstår som något Johan III gjorde av egen vilja. Omvandlingen ledde till ett frihetsstraff på viss tid, livstid eller behaglig tid. Frihetsstraff på behaglig tid betydde att det krävdes en förändring av fångens beteende till det bättre för att han skulle släppas ut.²

Från och med att hovrätten inrättades 1614 skedde där en överprövning av dödsstraffdomar från underrätterna. Ibland omvandlade de dödsstraffet till ett frihetsstraff. Problemet med dessa omvandlingar var att den ibland skedde då domen redan var verkställd.³ I och med 1734 års lag blev frihetsstraffet befäst i lag.⁴ I den missgärningsbalk som 1734 års lag innehöll stadgades dödsstraff för inte mindre än 70 brott, medan livstidsfängelse

¹ Häthén s. 41.

² SOU2002:26 s 36.

³ Häthén s. 42.

⁴ SOU2002:26 s 36-37.

fanns i endast 7 fall.⁵ Dödsstraffet omvandlades ofta till ett frihetsstraff och då på viss tid eller livstid.⁶ Intressant är att det första fängelset i Sverige upprättades på Långholmen i Stockholm under 1700-talet.⁷

Under årens lopp mildrades straffrätten. I praktiken frångicks de gamla lagarna och de stränga straffen mildrades genom rättstillämpningen men lagen ändrades inte. Denna diskrepans blev till slut olidlig och efter många reformförslag infördes en ny strafflag 1865, 1864 års strafflag. I denna lag var dödsstraffet fakultativt. Från dess ikraftträdande 1865 till dödsstraffets avskaffande 1921 dömdes 134 personer till döden men bara 15 domar verkställdes. I de övriga fallen blev straffet omvandlat till livstidsstraff.⁸

2.2 Användandet av livstidsstraff under tiden med brottsbalken

1965 fick vi vår nuvarande brottsbalk. I förarbetena till brottsbalken talas det inte mycket om vilka överväganden som skall göras när domstolen kontemplerar att tilldela brottslingen ett livstidsstraff. Detta har, som jag skall visa senare, kritiserats och till och med tagits upp som en av anledningarna till att livstidsstraffet bör avskaffas. När det gäller det brott som renderat livstidsstraff sedan 1965 är det så gott som undantagslöst mord som varit huvudbrottet, dock ofta jämte diverse andra brott. Ett klart undantag finns dock och det är Stig Bergling som 1989 dömdes till livstid för grovt spioneri. Förutom detta undantag är det som sagt endast mord som figurerar.

Mellan åren 1965 och 1999 dömde svenska domstolar till livstid i 170 olika fall. 71 av dessa domar föll innan 1990 och resterande 99 efter 1990.⁹ Det går inte att säga annat än att en dramatisk ökning har skett. Det syns tydligt bara på den statistik som jag just presenterade. Detta skulle kunna vara en naturlig följd av att antalet personer lagförda för mord har ökat under samma tid, och så är också fallet. Sedan 1975 har antalet personer lagförda för mord och dråp, inklusive försök, ökat från ca 80 stycken till ca 150 stycken år 2001.¹⁰

Att vårdbehovet har varit tanken bakom utformningen av vårt straffsystem under lång tid anser jag vara allmänt vedertaget. Vad som ibland förbises är att detta kan vara en av förklaringarna till varför vi idag har fått fler livstidsstraff. Det har i konkurrens med livstidsstraff förekommit en stor del domar till sluten psykiatrisk vård för mord. Fram till mitten av 1970-talet ledde ca 70 procent av domarna för mord och dråp till rättspsykiatrisk vård

⁵ Häthén s. 81.

⁶ SOU2002:26 s. 36-37.

⁷ Häthén s. 64.

⁸ SOU 2002:26 s. 36-37.

⁹ SOU 2002:26 s. 36.

¹⁰ Kriminalstatistik 2001 s 121.

och ca 30 procent till fängelse, idag är förhållandet omvänt.¹¹ Mellan åren 1965 och 1984 ledde fem procent av domarna för mord till livstidsstraff. Under samma tid ledde 45 procent till slutna psykiatrisk vård.¹² 45 procent är en mycket stor andel men detta har ändrats under senare tid. 1992 skärptes nämligen möjligheten för domstolen att döma till slutna rättspsykiatrisk vård. Då kan man fråga sig vad som har hänt med de personer som under de tidigare förhållandena idag skulle ha dömts till slutna rättspsykiatrisk vård. Det finns egentligen bara två möjliga svar. Antingen har de fått livstidsstraff eller så har de blivit dömda till ett tidsbestämt straff. Ökningen av antalet livstidsstraff kvarstår dock när jämförelser görs med det tidsbestämda straffet. Det verkar således inte som att förklaringen ligger i möjligheten för domstolen att döma till rättspsykiatrisk vård har minskat utan istället har livstidsstraffen rent faktiskt ökat.

Att antalet personer som avtjänar ett livstidsstraff har ökat kan förklaras med att det i relation till hur många som tillkommer varje år inte benådas lika många som tidigare. Det säger sig själv att om det tidigare kom in fem nya personer varje år och två benådades steg antalet med tre personer per år. Om det nu istället kommer in tio personer och det fortfarande inte benådas fler än två per år kommer antalet personer som sitter av ett livstidsstraff att öka för varje år som går.¹³ Det är dock omöjligt för mig att säga vad det beror på att inte fler benådas idag i relation till hur många som benådades förr, eftersom anledningen till varför de benådas eller ej inte motiveras i besluten.

2.2.1 Anledningar till avskaffande respektive kvarhållande av livstidsstraffet

Debatten angående huruvida livstidsstraffet skall vara kvar eller tas bort har vad jag förstår alltid funnits. Efter det att dödsstraffet avskaffades har starka röster höjts för ett avskaffande. Jag skall nu ta upp de diskussioner som har varit tongivande på området under senare tid fram till idag.

Brottsförebyggande rådet lämnade en rapport 1977¹⁴ som bland annat tar upp livstidsstraffets vara eller icke vara. De ansåg att för livstidsstraffets avskaffande talade det faktum att livstidsstraff i Sverige inte betyder verkligt livstidsstraff utan att brottslingen regelmässigt benådas efter ett visst antal år. Detta förfarande ansågs undergräva systemets trovärdighet så mycket att ett avskaffande skulle vara befogat. En ytterligare synpunkt som framkom rör förutsägbarheten runt just detta. Hur långt ett eventuellt livstidsstraff skulle bli varierar beroende på den dömdes person. Saker som ålder och hälsa blir avgörande för hur strängt straffet i verkligheten blir.

¹¹ BRÅ 2001:10 s. 33-34

¹² SOU 1986:14 del II s. 191.

¹³ SOU 2002:26 s. 38.

¹⁴ Brårapport 1977:7

Rapporten tar även upp omständigheter som talar för ett kvarhållande av livstidsstraffet. Här blir straffets symbolvärde ett viktigt argument. Att det överhuvudtaget finns en möjlighet att någon för ett begånget brott skulle kunna få sitta i fängelse resten av sitt liv kan ha en stor avskräckande effekt. Denna effekt ger en viss tyngd åt systemet som sådant och detta blir en anledning att behålla livstidsstraffet. Ett annat argument är att livstidsstraffet i sig gör att diskussionen om ett återinförande av dödsstraffet kan hållas tillbaka. Gruppen menar att så länge det finns en möjlighet att hålla farliga personer bakom lås och bom i resten av deras liv håller sig de röster som annars skulle ha propagerat för dödsstraffet lugna och debatten uteblir om ett återinförande.

Den sista anledningen till att ha kvar livstidsstraffet leder till ett mycket dåligt cirkelresonemang. Utredningsgruppen menar att så länge som regeringen rutinmässigt benådar personer som sitter av ett livstidsstraff så blir inte olägenheten av ett sådant straff så stort. De menar att kritiken mot livstidsstraffet är att det är inhumant att sätta någon bakom lås och bom för resten av deras liv. I och med att benådning alltid sker blir inte straffet livstid och således är kritiken mot straffet obefogad. Problemet med ett sådant resonemang är dock att just detta är en av anledningarna till att avskaffa livstidsstraff. Det är ju inte livstid så varför ha ett straff som ändå inte är vad det utlovar, bättre då att tidsbestämma straffets längd.

I rapporten dras följande slutsats:

”Det råder enighet inom gruppen om att det inte föreligger något behov av faktiskt livstidsstraff. En sådan påföljd skulle också strida mot de grundläggande principer för sanktionssystemet som vi förordar. Frågan om den formella möjligheten att döma ut livstidsstraff skall bibehållas eller ej beror därför på om dess symbolvärde anses inte kunna undvaras. Mot detta värde måste vägas olägenheterna med att bibehålla ett straff som enbart förekommer på pappret och inte i praktiken. Detta kan få negativa följder för straffsystemets trovärdighet. Dessutom måste beaktas att det finns risk för att ett formellt livstidsstraff vid ändrade samhällsförhållanden också blir faktiskt.”¹⁵

Gruppen kom till slut inte fram till mer än att de var oense angående huruvida livstidsstraff skulle kvarstå eller tas bort och så mycket mer blev det inte av diskussionen i den rapporten.¹⁶

I SOU 1986:14 - Påföljd för brott tas, förutom i stort sett samma argument som i Brårapporten från 1977, även behovet av ett tidsbestämt straff upp i fråga om krigs- och spionsituationer. I just dessa situationer finns det ett behov av att låta regeringen ta ställning i frågan om när det, med hänsyn till rikets säkerhet, är lämpligt att släppa en person som är dömd för dessa brott

¹⁵ Brårapport 1977:7 s. 266.

¹⁶ Brårapport 1977:7 s. 265-266.

fri igen. I sin slutsats säger Fängelsestraffkommittén att de kommit fram till att livstidsstraffet bör behållas men att det skall användas restriktivt och bara i extrema undantagsfall.

Fängelsestraffkommittén ville minska antalet brott som skulle kunna leda till livstidsstraff och gjorde därför en genomgång av alla brott som kan leda till denna påföljd. Syftet med denna genomgång var att se om det skulle gå att ta bort livstidsstraffet från straffskalan i de brotten. De menade dock att så som brottsbeskrivningarna är utformade är detta inte möjligt, utan i alla de fall där det finns möjlighet för livstidsstraff är det också påkallat.¹⁷

Kriminalvårdsstyrelsen har också slagit sig in i debatten om livstidsstraffets vara eller icke vara. De har lite andra argument för ett borttagande än de tidigare nämnda grupperna. Kriminalvårdsstyrelsen är bland annat kritiska till att en politisk instans avgör hur långt ett livstidsstraff skall vara. De tycker att en domstol eller myndighet bör vara de som avgör en sådan sak. De är också kritiska till att det numera, med den nya inställningen i nådefrågan, blir stora skillnader i strafflängden om domstolen dömer till livstidsstraff istället för till det tidsbestämda straffet, 10 år. Det blir i deras mening svårt för domstolarna att uppskatta straffets längd när de dömer. Ovissheten i straffets längd leder också till problem för den dömda själv som inte vet när han/hon kommer att släppas ut och för kriminalvården som har svårt att planera förberedelse för en frigivning.¹⁸ Detta sista argument håller även Lunds universitets professor i straffrätt Per-Ole Träskman med om.¹⁹

Vad gäller det aktuella läget har det under senare tid gjorts en del utspel i pressen angående livstidsstraffets avskaffande. Riksåklagaren Klas Bergenstrand lämnade i ett remissvar till SOU 2002:26 så kritiska åsikter om livstidsstraffet och det förslag som lades fram²⁰ att Justitieministern Thomas Bodström blev tvungen att uttala sig i pressen.

Bodström säger att han är för ett avskaffande av livstidsstraffet under förutsättningen att man löser problemet med de farligaste brottslingarna. Han syftar här på den gruppen brottslingar som inte kan placeras under vård men som ändå inte kan vistas i samhället med oss övriga på grund av sin farlighet. Justitieministern säger att han är för ett avskaffande av den anledningen att livstidsstraff inte hör hemma i en modern rättstat. Han framför också kritik mot nådeinstitutet så som det fungerar idag med att regeringen ansvarar för det, han vill istället flytta över denna uppgift till domstolarna. Bodström menar dock att det skulle bli ett enormt arbete att avskaffa livstidsstraffet då det skulle uppstå ett behov av att höja straffskalan för det tidsbestämda straffet från dagens nivå. I vissa fall tycker

¹⁷ SOU 1986:14 del II s. 163.

¹⁸ SOU 2002:26 hänvisar till Kriminalvårdsstyrelsens debattskrift "Med sikte på framtiden" 1999 s. 82f.

¹⁹ Träskman s. 44.

²⁰ Svenska Dagbladet 2002-10-23

han att livstidsstraffet måste kvarstå och det är i det fallet där det rör internationellt relaterade brott som skulle kunna tas upp i den internationella brottmålsdomstolen. I de fallen bör Sverige i Bodströms mening hålla samma linje som domstolen.²¹

Det har även uttalats oro över de ändringar i brottsbalken som kommer att behöva träda i kraft för att anpassa svensk strafflagstiftning med den som används av Internationella brottmålsdomstolen. I stort har de brott som har livstid i straffskalan där även det i Sverige. I och med de nya problemen som inträffat med terrorism har i vissa fall en höjning av det tidsbestämda straffets maximum aktualiserats. Det diskuteras även införande av livstidsstraff vid fler brott än idag.²²

2.3 Analys

Frihetsstraff har förekommit under lång tid i Sverige. Redan Johan III använde sig av det under slutet av 1500-talet som ett förvandlingsstraff för dödsstraff. Det var dock först i 1734 års lag som frihetsstraffet blev lagfäst. Att detta inte skedde innan kan nog bäst förklaras med att svensk straffrätt var av en kompensatorisk natur, och en monetär kompensation var bättre för de som drabbades av brott än ett frihetsstraff.

Allt sedan 1734 har livstidsstraffet varit en utväg för att inte verkställa ett dödsstraff. Det blev till och med så vanligt att domstolen ersatte dödsstraffet med livstidsstraff att det var en av anledningarna till att vi fick en ny strafflag. Generellt vad det så att den något brutala straffkatalogen i 1734 års lag, som förordade dödsstraff i mer än 70 fall medan livstidsstraff bara förordades i 7 fall, blev svår att motivera i ett växande industrisamhälle där medborgarna krävde demokrati. När domstolen så frångick lagen mer och mer uppkom ett behov av en ny strafflag och detta fick vi 1865. Denna lag gällde ända fram till brottsbalkens införande 1965 och i 1864 års strafflag var dödsstraffet fakultativt. I verkligheten verkställdes bara 15 av 134 dödsstraffdomar, de övriga omvandlades till livstidsstraff. 1921 utmönstrades dödsstraffet ur svensk lag i fredstid även om det kvarstod i krigstid ända fram till 1975.

Som strängast straff i straffskalan fick dödsstraffet utstå mycket kritik precis som livstidsstraffet får idag. Det är lätt att förstå kritiken av livstidsstraffet då den inte är helt omotiverad i mina ögon. Det känns naturligt att lagens strängaste straff verkligen talar om vad som skall rendera just detta, men det har skickligt undvikits av den svenske lagstiftaren. Jag tror dock att det straff som ses som strängast, oavsett vad det är, kommer att få kritik. Människan i sig har ett behov av att alltid sträva efter något bättre. Det är klart att ett samhälle som inte behöver något straffsystem alls skulle vara det

²¹ Expressen 2002-10-23.

²² SOU 2002:98 s. 341-343.

allra bästa, men knappast genomförbart. Det kommer alltid att finnas ett värsta straff och i relation till de övriga straffen kommer det alltid att kritiseras mest, så är det bara. Livstidsstraffets vara eller icke vara kommer att diskuteras ända tills en annan lösning på problemet med de riktigt farliga fångarna klaras upp.

Justitieministern har uttalat att han är för ett avskaffande av livstidsstraff i vår straffrätt så länge den stämmer överens med våra internationella åtaganden. I det läge världen är idag med all rädsla för terrorism och internationella problem i övrigt så ser det inte ljust ut för ett sådant avskaffande. Snarare är det så att det finns en risk att det tillkommer livstidsstraff för fler brott. Om så blir fallet skulle jag vilja att vi styr upp systemet på så sätt att det klart skall framgå vad som renderar livstidsstraff och vad som skall ge tidsbestämt straff. Kritiken om just detta är som jag sagt tidigare klart befogad.

Vad gäller övrig kritik mot livstidsstraffet och anledningar till ett avskaffande tycker jag personligen att de är präglade av en sällan skådad naivitet från uttalarnas sida. Den största kritiken mot livstidsstraffet har alltid varit att det inte är de facto ett livstidsstraff och osäkerheten om när fången skall bli utsläppt är så stor att den påverkar fångarna negativt. Under senare tid har man också börjat kritisera att livstidsstraffet är för långt. Längden på straffet och osäkerheten över hur länge livstidsstraffet är gör det svårt för kriminalvården att slussa ut fångarna i samhället på ett bra sätt. Det är för mig inte svårt att möta denna kritik. På namnet hörs hur länge straffet skall vara: livstid. Det behövs ingen återanpassning till samhället för fången som aldrig kommer ut igen. Det faktum att det trots detta finns en möjlighet att få nåd och få straffet tidsbestämt är ingen rättighet. Det är ett privilegium som måste förtjänas. Detta skall kunna ske genom att fången uppvisar ett ändrat beteende i riktningen att vilja återanpassas till att bli en god medborgare.

Kriminalvården har sagt att det är svårt att motivera fångar att uppföra sig under tiden på anstalt om det inte finns ett frigivningsdatum. Om det uttalandet tycker jag att de inom kriminalvården får komma på ett eget privilegiesystem som man kan använda. Svaret på hur kriminalvårdens problem skall lösas med att återanpassa och motivera fångarna som sitter på livstid får inte vara att rutinmässigt släppa fångarna lösa. Har samhället genom domstolen ansett att ett livstidsstraff skall avtjänas får fången också inse att han/hon har förverkat sin medfödda rätt att vistas fritt bland oss övriga och för att återfå denna rätt måste beteendet ändras.

Det faktum att gruppen från 1977 var rädda att samhällsutvecklingen kan leda till ett verkligt livstidsstraff är bara ett bevis på den naivitet som präglade den tidens diskussion. De verkar ha trott att alla människor är goda och med den rätta vården skulle vi alla leva i en Edens lustgård. Men även i lustgården fanns det en orm och det måste vi acceptera att det gör även i samhället. Då tycker jag det är bättre att vi håller samhällets ormar borta så

att vi övriga kan leva ett tryggt liv. Man måste i min mening vara en mäkta tolerant person för att vilja bo granne med en brutal mördare. Även om vi alla skall vara förlåtande och ge folk en andra chans har i alla fall jag svårt att förlåta vissa handlingar, varav just mord är en av de saker jag har svårast att förlåta.

3 Livstidsstraff i straffskalan

Ett antal brott kan enligt brottsbalken leda till livstid. Antalet varierar något beroende på om man räknar med de brott som endast kan begås i krigstid. I fredstid är de aktuella brotten 15 stycken till antalet och i krigstid ytterligare 12 stycken, sammanlagt 27 stycken brott. Brott enligt 13 kapitlet och 19 kapitlet är klart överrepresenterade. Här följer en uppräkningslista av dem alla. Att anmärka är att även försök till nedan uppräknade brott kan leda till livstidsfängelse²³.

- 1 Mord – 3 kap 1 §,
- 2 Människorov – 4 kap 1 §,
- 3 Grov mordbrand – 13 kap 2 §,
- 4 Grov allmänfarlig ödeläggelse – 13 kap 3 § 3st,
- 5 Grovt sabotage – 13 kap 5 §,
- 6 Grov kapning – 13 kap 5a § 3 st,
- 7 Grovt sjöfartssabotage – 13 kap 5a § 3 st,
- 8 Grovt luftfartssabotage – 13 kap 5a § 3 st,
- 9 Grovt flygplatsabotage – 13 kap 5b § 2 st,
- 10 Grovt spridande av gift eller smitta – 13 kap 7 § 2 st,
- 11 Uppror - 18 kap 1 §,
- 12 Högförräderi – 19 kap 1 §,
- 13 Trolöshet vid förhandling med främmande makt – 19 kap 3 § och
- 14 Grovt spioneri – 19 kap 6 §.

Dessa är de i fredstid uppräknade brotten som enligt brottsbalken kan leda till livstid. Ytterligare ett är uppräknat i lagen (1964:169) om straff för folkmord, där just folkmord, 1 §, och försök därtill kan leda till livstid.

När det gäller de brott som kan leda till livstid under krig är det lite speciellt då inte alla är rena krigsförbrytelser utan vissa av dem är ”vanliga” brott som får en annan straffskala under krig. En uppdelning kan göras i tre delar av de olika brottsbalk brotten. Del ett är tillämpliga under krigsförhållanden och del två får en annan straffskala under krig och del tre är brott som är rena krigshandlingar.

Del 1

- 1 Myteri – 16 kap 6 § 1 st och 2 st, för anstiftare och anförare i vissa situationer, och
- 2 Grovt myteri – 16 kap 6 § 3 st.

Del 2

- 1 Egenmäktighet vid förhandling med främmande makt – 19 kap 4 § 1 och 2 st,

²³ Se vidare respektive kapitel.

Del 3

- 1 Grovt lydnadsbrott - 21 kap 6 §,
- 2 Grov rymning- 21 kap 7 § 2 st,
- 3 Undergrävande av stridsviljan – 21 kap 10 §,
- 4 Försummande av krigsförberedelse – 21 kap 11 §,
- 5 Obehörig kapitulation – 21 kap 12 §,
- 6 Stridsförsumlighet – 21 kap 13 §,
- 7 Landsförräderi – 22 kap 1 §,
- 8 Grovt folkrättsbrott – 22 kap 6 § 2 st, och
- 9 Grov olovlig befattning med kemiska vapen – 22 kap 6 § 3 st.

I del tre kan redan försök till brott leda till livstid. Dessa fall är: försök till grov rymning och försök till landsförräderi. Inget av de ovan uppräknade brotten har livstid som enda möjliga straff utan de har alla ett tidsbestämt alternativ. Det är dock oklart vilket som skall anses vara normalpåföljden.

4 Gällande rätt och praxis

I detta kapitel redogör jag för vad domstolen har att ta hänsyn till när de kontemplerar att döma till livstid. Jag redogör även för den praxis som har utvecklats på området vilket är av stor betydelse när lagen inte är tydligare än vad den är på området. Till sist redogör jag för mina egna synpunkter på förfarandet.

4.1 Livstidsstraff vid påföljdsbestämningen

I Sverige kan fängelse ådömas enligt vad som för brottet är stadgat på viss tid eller på livstid enligt brottsbalken 26 kapitel 1 §. Som jag visat under kapitel 3 i denna uppsats förekommer livstidsstraffet vid nästan 30 olika brott. I inget av dessa fall är livstidsstraff enda möjligheten utan det finns alltid en möjlighet till tidsbestämt straff. Det är förbjudet att döma någon till livstidsstraff för ett brott begånget innan personen fyllt 21 år enligt brottsbalken 29 kapitel 7 §.

Brottsbalken 34 kapitel 2 § talar om hur man skall förfara i det fallet den livstidsstraffdömde lagförs för annat brott efter det att livstidsstraffdomen fallit. Brott skall då ha begåtts före livstidsstraffdomen alternativt efter livstidsstraffdomen men innan straffet helt har avtjänas eller på annat sätt upphört. Om så är fallet får rätten inte döma till ytterligare påföljd utan livstidsstraffet konsumerar ytterligare domar och blir det enda straffet som skall avtjänas. Detta betyder att om någon begår ett brott under tiden som personen avvaktar verkställighet, innan domen, under tiden personen sitter i fängelse eller under permission och liknande så blir det ingen ny påföljd för det nya brottet.

När den livstidsstraffdömde får straffet omvandlat till tidsbestämt straff genom nåd eller blir frigiven gäller inte 34 kapitlet 2 § längre. I det fall nytt straff skall utges används då istället brottsbalken 34 kapitel 1 § tillsammans med 3 och 4 § §. Detta är möjligt även för brott som begåtts före det att benådning beviljats. Dessa senare regler gäller samma som vid tidsbestämt straff. Brottsbalken 34 kapitel 11 § innebär att all annan påföljd som kan tänkas uppkomma vid samma verkställighet konsumeras av livstidsstraffet som blir den enda påföljden.

Som jag nämnt tidigare är livstidsstraff aldrig den enda möjliga påföljden för ett brott. Vad som skall anses vara normalpåföljden är dock oklart. I förarbetena skriver straffrättskommittén att livstid eller fängelse på 10 år skall vara påföljden för mord. Kommittén gav också förslag på att dråp skulle ha livstidsstraff i skalan. De menade att livstidsstraff skulle vara normalpåföljden för mord.²⁴ Departementschefen sa dock nej till

²⁴ Brottsbalkskommentaren kapitel 1-12 s. 149-150.

livstidsstraff för dråp.²⁵ I Brottbalkskommentaren sägs att det faktum att livstidsstraff inte står först som påföljd för mord inte skall påverka huruvida det kan antas vara normalpåföljden eller ej, då hela brottsbalken är utformad så att den lindrigaste påföljden står först.²⁶

Högsta domstolen har dock tyckt att det faktum att det i straffrättskommitténs förslag även var upptaget livstidsstraff för dråp, ger för handen att praxis kan frångå det som straffrättskommittén uttryckte angående livstidsstraffets vara som normalpåföljd för mord:

”Straffet för mord är fängelse i tio år eller på livstid. Under förarbetena till brottsbalken uttalade straffrättskommittén att straffet för mord enligt dess mening i regel borde vara fängelse på livstid. Det är emellertid att märka att kommittén i sitt förslag i 1 § angav att den som berövade annan livet skulle dömas för dråp och i denna paragraf tog med fängelse på livstid i straffskalan. Beteckningen mord var enligt 2 § i förslaget förbehållen dråp som var att anse som grovt, och påföljden var fängelse på livstid eller i tio år (NJA II 1962 s. 92ff.). Den omkastning av systematiken som innebar att mord blivit den normala rubriceringen när någon berövar annan livet, medan beteckningen dråp förbehållits de mindre grova brotten, bör medge domstolarna större frihet vid valet av påföljd för mord än vad kommitténs uttalande ger för handen.”²⁷

4.2 Kriterier för dömande av livstidsstraff

Det är alltså domstolen själv som har tagit sig rätten att frångå de bestämmelser som förarbetena har satt upp. I praxis finns därför den bästa vägledningen när det gäller att bestämma vad för slags kriterier som gäller när domstolen skall välja mellan tidsbestämt straff och livstid för mord. Nu är praxis inte direkt omfattande när det gäller uttalanden av detta slag men några NJA-fall finns.

4.2.1 Högsta domstolens uttalanden

Genom ett rättsfall har det framkommit att mord vid inbrott nattetid är en omständighet som kan tala för livstidsstraff. I fallet i fråga försökte inbrottstjuven att, sedan husägarna vaknat upp under inbrottet och upptäckt tjuven fly, men lämnade i första läget sin moped på brottsplatsen. När tjuven kommer på detta vänder han tillbaka och försöker komma åt sitt fordon varpå den obeväpnade husägaren försöker hindra detta. Tjuven hugger då brutalt ned husägaren som får multipla stick och skärsår, förutom i bakhuvud och rygg, även på armarna vilket tyder på att han försökt försvara sig mot huggen.

²⁵ NJA II 1962 s. 95.

²⁶ Brottbalkskommentaren kapitel 1-12 s. 150.

²⁷ NJA 1985 s. 510.

Högsta domstolen resonerar kring följande saker som grund för livstidsdomen. Det rörde sig om ett inbrott i bostad nattetid varvid, efter det att tjuven lyckats undkomma, han kommer tillbaka. Han försöker då, för att lättare komma undan, komma åt sin moped och när han blir förhindrad hugger han oprovocerat ned husägaren som är obeväpnad och oförmögen att värja sig mot knivöverfallet. Han valde alltså att gå till angrepp för att komma undan. Vid detta angrepp visade han stor brutalitet då knivhuggen riktade sig mot stora delar av husägarens kropp.²⁸

I ett annat fall är det en yngling som sticker ned en färgad yngling och angreppet anses ha rasistiska motiv. I domen uttalar domstolen att om brottet hade begåtts av en vuxen hade detta lett till livstidsstraff.²⁹

4.2.2 Hovrättens uttalanden

Även hovrätterna har ibland motiverat sina påföljdsval på ett sätt som gör att vissa kriterier för livstidsstraff kan urskiljas. Vid ett inbrott i en bostad har tjuven medtagit ett gevär och överraskas av husägaren. Han slår husägaren till golvet med geväret. Slagen som husägaren får utstå är av sådan kraft att under misshandeln, när husägaren ligger på golvet försvarslös, går geväret i två delar. Den grymhet som tjuven uppvisade mot det skyddslösa offret och det faktum att det rörde sig om ett inbrott gjorde att straffet blev livstid.³⁰

I ytterligare ett fall har hovrätten övervägt livstidsstraff men istället dömt till tio års fängelse, detta trots att offret var skyddslöst och blev utsatt för ett kraftigt övervåld. Domstolen menade dock att förloppet var så snabbt och att gärningsmannen var under inflytande av våldsam aggression att livstidsstraff inte kunde utdömas.³¹ Av detta sista rättsfall skulle ett econtrarioslut kunna göras angående om mordet sker långsamt och/eller är överlagt skall livstidsstraff utdömas.

Således kan konkluderas att de saker som har betydelse när domstolen skall döma till livstidsstraff är :

- Oprovocerad gärning
- Skyddslöst eller utsatt offer
- Ett inte kortvarigt förlopp
- Brutalitet eller graden av grymhet
- Rasistiska eller liknande motiv
- Överlagt brott

²⁸ NJA 1999 s. 531.

²⁹ NJA 1996 s. 509.

³⁰ RH 1986:12.

³¹ RH 1998:55.

4.2.3 Kriterier från gränsdragningen mellan mord och dråp i doktrin

I SOU 2002:26 har slutsatsen dragits att de övervägningar som domstolen gör vid valet mellan tidsbestämt straff och livstidsstraff är samma övervägningar som görs vid valet mellan dråp och mord. Om detta stämmer kan det faktum att offret är närstående till brottslingen vara av vikt.³² Detta bekräftas genom tre olika rättsfall.³³

Jareborg har ställt upp en lista med omständigheter som talar för att mord bör utdömas istället för dråp:

- Dödandet har varit ett led i en plan att skyla annat brott ex. rån,
- Dödandet har skett på ett sätt som är svårt att upptäcka eller på annat sätt visar tecken på planering ex. förgiftning eller vilseledande av offret,
- Onödigt lidande har tillfogats offret eller ovanlig grymhet har visats ex. grov misshandel eller sexuellt utnyttjande innan dödandet,
- Allmän nöd eller fara har utnyttjats för dödandets genomförande ex. brand, uppror eller epidemi,
- Brottslingarna har varit flera eller
- Offret har varit en närstående till brottslingen.³⁴

Två saker tillkommer till listan av kriterier som gör att livstidsstraff skall utdömas enligt utredarna i SOU 2002:26 i förhållande till de kriterier som Jareborg ställer upp för anledningar till att döma till mord. Det är utnyttjande av allmän nöd och fara samt att det är flera gärningsmän. Kriteriet med flera gärningsmän skulle kunna godtagas då det ligger nära både skyddslösheten/utsattheten hos offret och brutalitets/grymhetskriteriet i praxis.

4.3 Analys

I lagstiftningen har inte några klara direktiv införts för när domstolen skall välja livstidsstraff före det något mildare tidsbestämda straffet vid mord. I lagförarbetena har inte heller gjorts några större försök att klargöra läget mer än att livstidsstraff skall vara den normala påföljden för mord. I praxis har det senare uttalats att domstolen ser sig fri att frågå detta.

Enligt praxis har vissa kriterier utvecklats som verkar vara vägledande för att bestämma när livstidsstraff bör utgå. De saker som listas är alla sådana

³² SOU 2002:26 s. 68.

³³ NJA 1989 s 97, NJA 1994 s. 310 och dom från den 19 februari 2002 mål B 4605/01.

³⁴ Jareborg s. 186f.

som måste bedömas subjektivt. Jag kan se en fara med detta. Det är klart att ett samhälle i förändring ser på brutalitet olika beroende på var samhället befinner sig. Samhällets värderingar när det gäller familjens betydelse och synen på denna, är en annan sak som kan leda till en subjektiv bedömning. Framförallt, i efterhand kan man inte med säkerhet veta vad ett offer kände innan döden inträffade.

Om jag bortser från det subjektiva i bedömningen verkar det dock rimligt att de saker som listas som anledning till att välja livstidsstraff är saker som också är så försvårande att ett strängare straff bör tillskrivas. Personligen tycker jag dock att det vore bra för alla om detta uttrycktes i lagtext eller i alla fall i förarbeten.

Det är även intressant att samma kriterier som ger en svårare påföljd också är de som beaktas när man skall välja brottsrubricering. Det blir då på något sätt så att samma saker får betydelse två gånger fast åt olika håll. Domstolen går in på normalrubriceringen vid dödande, mord. Om det inte finns förmildrande omständigheter, som skulle föranleda dråp, stannar det vid mord. Sedan använder domstolen samma kriterier för att välja påföljd. Nu är det istället så, tack vare praxis frångående av förarbetena, att samma kriterium används för att konstatera huruvida det finns försvårande omständigheter då praxis inte anser att livstidsstraff är normalpåföljden. Detta tycker jag är tänkvärt. Det hade i min mening varit mer rätt att låta kriterierna tala i samma riktning och det hade varit möjligt om inte praxis hade ändrat på den ursprungliga iden att livstidsstraff är normalpåföljden för mord.

5 Kriminologiska teorier

Som jag presenterat ovan utgår jag i min uppsats från påståendet att samhällsutvecklingen i sig är en stor bidragande faktor till att vi idag har fler livstidsstraff än förr. I detta kapitel söker jag stöd för detta påstående i klassiska kriminologiska teorier. Jag kommer att presentera flera olika teorier och sedan som avslutning binda ihop dessa så att det blir överskådligt hur jag har kommit fram till denna slutsats.

Jag tänker mig att den ökade arbetslösheten på 90-talet³⁵ och den ökande invandringen³⁶ under samma tid har påverkat samhället i en riktning som lett till fler mord, och i förlängningen även fler livstidsstraff.

5.1 Teorierna

Jag kommer nu att presentera de viktigaste dragen i flera olika teorier om varför brott begås och även under vilka förutsättningar detta sker.

5.1.1 Social kontroll

Social kontroll eller sociala band finns i samhället hela tiden. Det består av olika faktorer såsom lagar, seder och moraler för att ge några exempel. För att upprätthålla den sociala kontrollen krävs väktare och dessa är vid närmare eftertanke otaliga. Exempel härpå är staten, släktingar, religionen och grannar. Alla påverkar de oss i en sammanhållande riktning. Väktarna ser till att de seder, moraler och lagar som omger oss efterföljs. Straffen för att inte följa de regler som finns, skrivna eller oskrivna, är olika. Utfrysning, fängelse och ekonomiska konsekvenser är bara några exempel.³⁷

Travis Hirschi menade att de sociala banden består av fyra faktorer:

Anknytning: till viktiga personer i närmiljön exempelvis föräldrar, lärare och släktingar,

Åtaganden: investering av tid och ansträngning för att nå ett visst mål exempelvis utbildning, jobb och social position som sedan är värd att kämpa för så att de ej går förlorade,

Delaktighet: upptagen och engagerad i legitima aktiviteter så att det blir mindre tid över för olagliga aktiviteter och

Övertygelse: individen delar majoritetsuppfattningen om vad som är rätt och fel.

³⁵ www.ams.se

³⁶ www.migrationsverket.se

³⁷ Lindgren s. 34-37.

Hirschi säger att ju starkare dessa band är desto starkare håller vi ihop. Är däremot någon av de fyra svagare ökar risken för avvikelser hos en individ.³⁸

5.1.2 Anomi

Anomi beskrivs av Emile Durkheim i slutet av 1800-talet som ett tillstånd av förvirring och desorganisation i samhället. Det är vad som uppstår när snabba förändringar av olika slag inträffar. Förändringarna, enligt Durkheim, skulle bestå i samhällets utveckling från mekanisk solidaritet till ett samhälle styrt av organisk solidaritet. Det kan lika väl vara en ekonomisk uppgång som nedgång, politiska svängningar eller något annat som förändrar livet för oss som grupp. I stort kan sägas att anomie är orsakat av snabba förändringar i samhällsstrukturen. Det uppstår störningar i det sociala livet som vi inte hinner med att anpassa oss till.³⁹

Anomiteorin av Durkheim vidareutvecklades till frustrationsteorin av Robert Merton på 1930-talet. Han menade att vid samhällsförändringar uppstår nya kulturellt givna mål och institutionella medel för att uppnå dessa. Det är när skillnaderna i möjligheten att utnyttja dessa medel för att nå målen som anomie inträder. Ett exempel är USA där det är status att ha många tillgångar. Tillgångarna kan tänkas vara målet och medlet för att nå dit är utbildning. Utbildningen sägs vara tillgänglig för alla men i verkligheten är så inte fallet. Det finns en mängd fattiga som inte har pengar att skaffa sig utbildning och således får använda sig av andra medel för att nå målet. Ett av dessa tillgängliga medel är då att begå brott.⁴⁰

I det anomiska tillståndet känner vi ett utanför- och främlingskap som vi inte kan råda bot på med legitima medel. Ett exempel härpå är gruppen av soldater på 1500-talet. Dessa soldater var i frågan om utövare av dödligt våld starkt överrepresenterade. Detta antas bero på att de efter kriget hade svårt att anpassa sig till det liv som de var tvingade att leva när kriget inte pågick. Soldatyrket vilade på en stark grund av heder och när denna inte bekräftades genom krigsslagsvinster utan istället ledde till förakt från övriga samhällsmedborgare använde soldaterna sig av det enda medel de visste, slagsmål, som ofta slutade i död då soldaterna för det mesta var beväpnade även på fritiden.⁴¹

Ett liknande resonemang för Hofer, Sarnecki och Tham om invandrarnas överrepresentation i brott. Invandrare visar en tydlig överrepresentation i våldsbrott, ibland så mycket som tre gånger mer, jämfört med svenskar.⁴² En av anledningarna till detta anser författarna vara just den frustration som ett

³⁸ Lindgren s. 35.

³⁹ Lindgren s. 25.

⁴⁰ Lindgren s. 25-26.

⁴¹ Kaspersson s. 217-218.

⁴² Hofer s. 74-76.

liv på samhällets botten ger samt svårigheter att hitta medel för att nå de mål som nu gäller i det nya landet, Sverige.⁴³

5.1.3 Stämplingsteori

När någon inte betar sig så som samhället föreskriver har samhället en tendens att stämpla den individen som en avvikare. Beteendet bryter då mot de lagar, seder och moraler som vi gemensamt ställt upp för samlevnaden. I samhället är det inte själva beteendet som gör någon till avvikare utan samhällets reaktion på beteendet, stämplingen. Det är just denna reaktion som är vägledande i huruvida individen skall kunna leva kvar i samhället eller kastas ut. Det är olika beteenden som leder till olika reaktioner i olika samhällen. En överreaktion av ett samhälle på ett beteende kan leda till utstötning medan samma beteende i ett annat samhälle, eller i en annan tid, inte föranleder någon reaktion alls och således accepteras individen.

Det finns olika sorters stämpling. Det pratas om primär och sekundär stämpling. Den primära stämplingen begås av andra än individen själv. Sekundär stämpling begås av individen själv som leds att, på grund av den primära stämplingen, se sig själv som en avvikare. Det är just detta faktum att individen ser sig själv som en avvikare som leder in till subkulturer.⁴⁴

5.1.4 Subkulturer

Subkulturer uppstår i samhället på grund av bland annat utanförskap. Det är ibland lättare att identifiera sig med och passa in i en subkultur. Hagan definierar tre olika sorters teorier om subkulturer:

Klasskulturteorier: här är brott och avvikelse en naturlig följd av de traditioner som anammas i livet när man lever på samhällets botten,

Statusfrustrationsteorier: här är brott och avvikelse ett gruppsvar på de samhällsförväntningar som inte kan uppfyllas och därför utmanas och

Tillfälle-/möjlighetsteorier: brott och avvikelse är en naturlig följd av den diskrepans som är mellan majoritetens mål och de legitima medel som står till förfogande för en del människor.

I den sista kategorin känns Mertons frustrationsteori igen. Albert Cohen är en framstående forskare inom subkulturteorier och han har tagit fram ett exempel på när subkulturer lockar till sig unga pojkar. Han menar att det i skolvärlden blir lättare för arbetarklassens och underklassens pojkar att identifiera sig med subkulturer. När dessa pojkar kommer till en skola som i de flesta fall är utformad för och av medelklassen krävs det en sådan anpassnings- och värderingsförändring av arbetar-/underklass pojkarna att de istället söker sig till subkulturer där deras gamla värderingar är

⁴³ Hofer s. 84.86.

⁴⁴ Lindgren s. 73-75 och Jacobsson s. 16-17.

härskande. Subkulturen lockar då med statuskriterier som arbetar-/underklass pojkarna lättare kan uppfylla och dragningskraften till subkulturerna blir därför stor.⁴⁵

5.1.5 Social inläring

Edwin Sutherland menade i sin teori om särskiljande tillhörighet att det kriminella beteendet lärs in i samvaro av personer som definierar sådant beteende som fördelaktigt och i frånvaro av personer som definierar beteendet som ofördelaktigt. Alltså kommer personen att i en given situation handla kriminellt i de fall som definitionen som favoriserar brott överväger i förhållande till de som ser handlingen som ofördelaktigt. Sutherland teori om det socialt inlärdade kriminella beteendet består av nio punkter:

- 1 Det kriminella beteendet är inlärt,
- 2 Inläringen sker genom interaktion med andra,
- 3 Den viktigaste inläringen sker inom grupper med personliga relationer,
- 4 Inlärningsprocessen omfattar både tekniker och motiv,
- 5 Motivbilden baseras på definitioner av lagen som – för personen själv är – gynnande eller missgynnande,
- 6 Ett överskott av definitioner som favoriserar lagbrott i förhållande till definitioner som favoriserar laglydnad leder till en kriminell karriär,
- 7 ”Särskiljande tillhörighet” varierar med avseende på frekvens, varaktighet och intensitet,
- 8 Den kriminella lärdomsprocessen omfattar samma mekanismer som gäller för all annan inläring och
- 9 Kriminellt beteende är såsom icke-kriminellt beteende ett uttryck för allmänna behov och värderingar – till exempel pengar till försörjning – men eftersom dessa behov och värderingar kan ge upphov till både kriminellt och laglydigt beteende, kan de inte förklara det förra.

Teorin om särskiljande tillhörighet handlar om hur en individ introduceras i kriminalitet. Vid sidan om denna teori arbetade Sutherland även på en teori på samhällsnivå som han kallade särskiljande social organisation. Denna menade Sutherland kan vara av två olika slag. Antingen genom anomi som han menade var en brist på vägledande normer, generellt eller inom ett speciellt beteendoområde, eller den sociala organisationen av grupper som är i konflikt på grund av särskiljande handlingssätt.⁴⁶

5.1.6 Neutraliseringsteknik

Innan ett brott skall begås eller under tiden ett brott pågår menar vissa forskare att brottslingen bekräftar riktigheten i sitt handlande genom att förklara för sig själv att det han/hon gör är försvarbart. Just denna process

⁴⁵ Lindgren s. 50-51.

⁴⁶ Lindgren s. 68-69.

kallas för neutralisering. Sykes och Matza har utarbetat ett schema med fem olika neutraliseringar:

Förnekelse av ansvar: brottslingen skyller på andra eller på omständigheter utom hans/hennes kontroll,

Förnekelse av skada: brottslingen erkänner handlingen men inte att den drabbat någon,

Förnekelse av en persons offerstatus: offret får skylla sig själv att han/hon har blivit utsatt för brottet,

Fördömmande av fördömarna: brottslingen säger att de som anser att handlingen är fel är lika goda "kålsupare" själva och

Åberopande av högre lojalitet: andra saker som gänget, eller familjens värderingar går före exempelvis samhällsmoralen som man just brutit mot.

Vid begånget brott försöker således förövaren att med hjälp av de ovan uppräknade neutraliseringarna att mildra skulden eller skammen av handlingen med en förklaring till varför brottet var tvunget att begås.⁴⁷

5.2 Analys

Jag skall nu försöka att visa på den process jag tänker mig leder fram till att domstolen dömer till hårdare straff idag.

Allt har sin början i anomi så som det beskrivs av Durkheim. Han säger att vi vid snabba förändringar i det sociala livets regleringar känner en sådan oro att vi får svårt att anpassa oss till de nya förhållandena som råder, oavsett om de kan ses som bra eller dåliga. Lika väl som en ekonomisk nedgång i samhället kan en ekonomisk uppgång leda till denna oro, då vi helt plötsligt får nya värderingar att rätta oss efter för att kunna nå de mål samhället som helhet ställer upp. Ett sådant tillfälle har varit när den stora befolkningen började flytta från landet till städerna. Helt plötsligt blev den sociala kontrollen annorlunda. Tidigare var det grannarna och släkten som utövade den största kontrollen av vårt beteende men i staden är det andra faktorer som styr. Det är lättare att smälta in i staden som en okänd figur och därmed blir det mindre kontroll över att vi gör som alla andra vill. Fast vi bor så nära varandra i staden är det ändå lättare att göra avvikande saker då detta endast drabbar den egna personen och inte hela släkten som förr på landet. Det blir alltså frånvaron av väktare som gör att ett avvikande beteende är lättare att utveckla i en urbaniserad kultur än i den agrara.

Den sociala kontrollen strävar efter att alla skall agera lika eller i alla fall agera så att det är acceptabelt för andra. Graden i hur mycket vi är villiga att agera så styrs av de av Hirschi uppräknade fyra punkterna anknytning, åtagande, delaktighet och övertygelse. En försvagning i någon av dessa

⁴⁷ Lindgren s. 32.

punkter gör att vi lättare känner att det är i sin ordning att inte längre anpassa oss till alla andra, det blir lättare att bli en avvikare. När det sociala livet förändras för en individ försvinner också några av de väktare som ser till att de fyra punkterna inte försvagas. Tänk en situation där arbetslöshet inträder för en individ. Detta medför en stor påverkan för personen i fråga. Anknytningen försämras i det att man inte längre träffar arbetskamrater som tidigare. Åtagandet har helt skurits av. Människor investerar tid i arbetet och tycker sig inte ha råd att göra avvikande saker då det skulle kunna minska den status på arbetet som har byggts upp under denna tid. Helt plötsligt rycks denna status bort och personen står där utan något som helst åtagande som är värt att hålla sig i schack för. Statusen man haft genom att ha arbete är ändå förlorad. Delaktigheten rubbas också då personen får mycket fritid men inget att göra med den som känns meningsfullt. Bitterhet mot samhället för att det inte hittar någon meningsfull sysselsättning som hjälper personen att nå sina och samhällets uppställda mål kan sedan utmynna i en minskad övertygelse och personen kanske väljer att hitta egna medel för att nå sina mål.

Att en person tillgriper egna medel för att uppnå kulturellt givna mål är vad Merton kommit fram till i sin frustrationsteori. När de tillgängliga medlen för att nå ett mål är så svåra att använda att personen hamnar i bakvattnet av övriga samhället tenderar personen enligt Merton att tillgripa egna medel. Målen kan vara satta av samhället i sig eller varför inte av en grupp i samhället personen tillhör, exempelvis invandrargrupper. Jag ser de hedersmord som diskuteras så kraftigt just nu som ett typiskt exempel på när medlen för att nå målen inte räcker till och alternativa medel används. Jag föreställer mig att kvinnor i Sverige lever under större frihet än inom de kulturer där hedersmord figurerar. När samhället ger även invandrarkvinnorna denna frihet men målen inom kulturen inte ändras, uppstår just den diskrepans som Merton beskriver. Det tillgängliga medlet för männen i dessa kulturer är då att begå hedersmord. Detta förfarande fördömer det Svenska samhället och personen som begår hedersmordet stämplas som avvikare. Denna primära stämpling av personen som begått mordet leder till en ökad klyfta mellan avvikaren och det svenska samhället som personen i fråga med all säkerhet känner av. Det skulle inte vara naturligt enligt min mening om personen i fråga började se sig själv som en avvikare och således stämplar sig själv på det vis som betecknas sekundär stämpling. De punkter som den sociala kontrollen styrs av blir nu i jämförelse med det svenska samhället än mindre medan dragningen till den alternativa kulturen blir större. Inom den egna gruppen stöts hedersmördaren inte bort och betecknas som en avvikare utan accepteras likt tidigare utan nämnvärd förlust av status.

Det är i detta skede man kan börja tala om subkultur. En kultur som använder sig av andra värderingar och möjligen andra mål än det övriga samhället och som en person därför kan känna större tillhörighet med. Det finns som jag nämnt tidigare flera olika sorters subkulturer men de har det gemensamt att de lockar med en livsstil som är lättare att anpassa sig till för

den som inte kan anpassa sig till det stora samhället. På något sätt tror jag att alla individer strävar efter en tillhörighet och respekt och när man inte får det i det stora samhället letar man efter någonstans att få det. Samhällets behov av att förpassa alla i olika fack hjälper antagligen till här. Om en person betar sig eller ser ut som en viss grupp stämplat vi också den personen som tillhörande just denna grupp såsom narkomaner, utlänningar och nazister. Om den subkultur personen föredrar, och kan identifiera sig med, är av kriminell natur kommer samhällets stämpling av personen som avvikare att förstärkas och en anpassning tillbaka till det stora samhället blir svårare och svårare ju längre frånvaron från det är. Just detta beskriver Sutherland i sin teori om särskiljande tillhörighet.

Sutherland menar att hela det kriminella handlandet är inlärt och uppkommer när frånvaron av personer som fördömer det kriminella beteendet är så stor att de som förespråkar ett sådant beteende får övertaget. Detta är i min mening just vad som händer när personer stöts ut från samhället på grund av vår stämpling av dem som avvikare. Personen upptas i en subkultur som genom sitt accepterande av det beteende som vi förkastar förstärker den sekundära stämplingen.

När en person begår brott är det vanligt att personen försöker att neutralisera skadan genom att för sig själv och andra visa på varför brottet begicks. Denna neutralisering av brottet kan givetvis inträda när som helst men när en person står längre ifrån samhällets gemenskap tror jag att de används med mer övertygelse. Och visst måste det bli lättare att begå ett brott om personen har en bra ursäkt för att göra så.

Hela processen har nu blivit en cirkel som jag misstänker har en tendens att snurra på fortare och fortare. Desto mer personen distanseras från samhället desto lättare blir det att begå nya brott och svårare att bli accepterad igen. De förändringar som lede till anomi har på detta sätt skapat en utslagen person som inte kan, med legitima medel, anpassa sig till de nya levnadsförhållandena. Hur skall då samhället reagera på detta? Ja, i början har samhället reagerat med stämpling det anser jag vara den första reaktionen och kanske även det som får flera potentiella avvikare att hålla sig innanför ramarna. Men när en person har glidit så långt utanför samhällets ramar att personens beteende blir ett stort problem reagerar vi till slut med straff. Straffet styrs av samhället i stort och vindar i samhället påverkar givetvis straffets utformning både på lagstiftningsnivå och på rättskipningsnivå. I det fallet att många personer på grund av en anomi blir stämplade som avvikare kan det också tänkas att samhället reagerar kraftigare.

Svaret på varför livstidsstraffet används flitigare idag kan alltså stå att finna i samhällsutvecklingen. Det verkar inte orimligt att tro att saker som ökad invandring och arbetslöshet är en bidragande orsak till ökningen av livstidsstraff om resonemangen i processen ovan studeras.

6 Undersökning av brottets utveckling

I denna del skall jag försöka jämföra utvecklingen av brottet som leder fram till livstidsstraff, vanligen mord, och se om det har förändrats över tid. Innan jag började arbetet har jag satt mig in i hur man bör gå till väga i en sådan här undersökning genom material som Brottsförebyggande rådet sammanställt⁴⁸.

6.1 Anledningen till undersökningen

Anledningen till att jag gjorde en undersökning av alla dessa livstidsstraffdomar var för att se om det gick att se någon förändring i hur själva brottet utförs. Jag hade en hypotes om att det är själva brottet som har blivit på något sätt värre och att detta kunde vara en av anledningarna till att vi idag har en ökad mängd livstidsstraff.

Jag förväntade mig att se ett brutalare utförande av brottet under senare tid. Med brutalare menar jag ett våldsammare förlopp. Som exempel på hur jag tänkte mig mord begånget på 70-talet kan nämnas två personer som efter ett stort alkoholintag kommer ihop sig om pengar och den ena personen slår ned den andra med en stekpanna tre gånger varefter denne avlider. Som exempel på ett mord begånget under 90-talet, så som jag föreställt mig det, är en grupp män som med avsikt att döda bryter sig in i en bostad och skjuter en sovande person till döds. Även om ett mord alltid är hemskt tycker jag att det sista exemplet är ett värre fall och det var just fler fall av den typen jag väntade mig att finna i det senare materialet.

Jag förväntade mig även att hitta en ökning av de familjerelaterade morden. Jag trodde också att det skulle uppenbara sig fler fall med multipla gärningsmän och fler vansinnesdåd där gärningsmannen tillsynes utan någon förvarning och anledning skulle slå ned och mörda okända personer i det senare materialet än i det äldre.

6.2 Beskrivning av arbetet med domarna

För att kunna genomföra denna del av arbetet började jag samla in alla morddomar under den relevanta tiden som lett till livstidsstraff. Detta visade sig vara ett mycket komplicerat arbete. Jag talade med Brottsförebyggande rådet med det visade sig vara en återvändsgränd då de inte för sådan statistik om domar att det går att identifiera dem tillgängliga utan ett extensivt arbete

⁴⁸ Boken heter ”Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar” men verkar inte ha ett nummer så som andra rapporter därifrån.

från deras sida. Så gott som inga fall har fått provningstillstånd till Högsta domstolen så det gick inte att få tag i materialet den vägen. Under en tid trodde jag att jag skulle kunna finna hovrättsreferat om fallen i de årligt utkommande böckerna från hovrätten men även här var det stopp. Mycket få relevanta fall refereras i dessa böcker. Enda möjligheten att samla in materialet var till slut att åka till varje Hovrätt och leta igenom deras arkiv i jakt på fallen år för år. Detta arbete ansåg jag till slut inte var genomförbart inom ramen för detta examensarbete. Det existerar dock två tidigare examensarbeten⁴⁹ med referat av relevanta domar⁵⁰ som jag bestämde mig för att använda.

I Rydgrens arbete finns hänvisning till domsnummer och utförliga beskrivningar om fallen såtillvida att jag på ett adekvat sätt kunde genomföra min analys av fallen. Utterskölds arbete har tyvärr kraftigt censurerats med hänsyn till de inblandade och detta medför att undersökningen av dessa fall inte har kunnat genomföras med den noggrannhet jag hade önskat. Bedömningen jag gjort är dock att informationen i examensarbetena har varit tillräckligt för de fakta jag har velat studera i fallen.

När materialet blev tillgängligt för mig gällde det att sammanställa det på ett överskådligt sätt. Planer fanns under en tid att referera till alla fallen men till slut beslöt jag att det inte skulle vara nödvändigt för de fakta jag vill undersöka. Jag menar helt enkelt att läsaren inte har behållning av att läsa alla fallen då materialet blir för oöverskådligt för att läsaren skall kunna bilda sig en uppfattning. I Bilaga B finns dock en sammanställning av de faktorer jag undersökt och vad jag kom fram till i varje fall. Jag gjorde så att jag läste alla fallen och helt enkelt räknade antalet träffar jag fick på mina referenspunkter. På detta sätt har jag kunnat se vissa tendenser över tid och kunnat dra vissa slutsatser om förändringar. Jag har dock inte kunnat dra några närmare slutsatser per år utan endast koncentrerat mig kring stora förskjutningar i någon riktning.

När det kom till att välja omfattningen och begränsningar av undersökningen var ramarna ganska givna. En naturlig startpunkt är 1965 då vi fick vår brottsbalk. Under tiden fram till slutet av 80-talet fastställdes, i jämförelse med 90-talet, inte så många domar att det gick att utesluta några. Av denna anledning var jag tvungen att använda alla domar fram till 1990. När det däremot gäller 90-talet fastställdes det så många domar att jag var tvungen att sälla bort vissa år för att få en jämvikt mot antalet tidigare domar. Jag ville ha ett liknande antal domar innan 1990 som efter. Nu visar det sig att Utterskölds arbete avslutas med år 1997 så jag valde det som slutår och tog dessförinnan med vartannat år till och med 1991. Slutsatsen blir då att undersökningen omfattar 56 domar mellan åren 1965-1989 och 36 domar under 90-talet. Detta kan tyckas strida mot den jämlikhet jag tidigare

⁴⁹ Rydgren 1989, Uttersköld 1998

⁵⁰ För förteckning över dessa se Bilaga A

sa att jag ville uppnå mellan de två perioderna men detta kompenseras av att det under 90-talet blev betydligt vanligare att samma gärningsman vid en rättegång dömdes för flera brott samtidigt. Just detta faktum att det blev vanligare med flera brott vid samma tillfälle blev ett problem i jämförelsen. När samma person använder ett skjutvapen för att vid ett tillfälle skjuta ned fyra till sju personer blir det på grund av den mannen en kraftig överrepresentation av just de omständigheter som föreligger vid just det tillfället. Problemet med överrepresentation på grund av en man förekom bara 1995. I min jämförelse har jag försökt neutralisera detta fenomen genom att räkna både med alla brotten och med en avräkning av alla brott begångna vid samma tillfälle.

6.3 Referenspunkter

När jag valde mina referenspunkter har jag främst utgått från de tidigare i arbetet upptagna kriterier för utdömande av livstidsstraff som domstolen beaktar. Jag tyckte även med hänvisning till avsnittet om kriminologiska teorier att det fanns anledning att ta upp sådana saker som platsen och motivet för brottet. Innan jag påbörjade arbetet hade jag en känsla av att det kunde ha skett en förändring i vilket redskap man mördar med idag jämfört med tidigare så jag valde att även ta upp detta. Anledningen till detta är att jag anser att ett användande av skjutvapen istället för kniv kan visa på en ökad brutalisering i samhället. Skjutvapnet är svårare att få tag på och jag menar att det visar på en ökad planering att inneha ett sådant än en kniv som är var mans egendom. Jag skall nu förklara hur jag har definierat de olika referenspunkterna.

6.3.1 Gärningsman och offer

Jag jämförde samma fakta för både gärningsman och offer med ett undantag. Undantaget rör recidiv som jag bara tittade på när det gäller gärningsmannen av den enkla anledningen att det aldrig sades något om tidigare brottslighet hos offren. Fakta jag jämförde var huruvida personen var man eller kvinna samt svensk eller övrig nationalitet. Till övrig nationalitet hänförde jag alla som inte var svenska medborgare. När det gällde materialet på 90-talet var det i de flesta fall omöjligt att se vilken nationalitet personerna hade det gick dock att dra vissa slutsatser angående detta.

Jag bestämde mig även för att se på hur många offer och gärningsmän det var vid varje brott. För att klassas som gärningsman måste man i min undersökning vara delaktig på något sätt. Att en person har hjälpt till att hålla offret eller kört bilen de färdats i tillsammans med offret har jag räknat som delaktighet. Att enbart vara ett vittne har inte medräknats. När det gäller att avgöra om det finns multipla offer var det lättare. Det är endast när så rent faktiskt varit fallet som jag har räknat dem. Alltså har det fallet att en person förutom offret har blivit utsatt för mordförsök räknats. Att en person

varit närvarande i exempelvis den lägenhet där brottet begicks utan att vara hotad till livet har inte räknats som multipla offer.

6.3.2 Relation mellan gärningsman och offer

När det gäller relationen mellan gärningsman och offer använde jag fyra kategorier, familj, bekant, nylig bekant och okänd. Till familj hänförde jag dem som bodde tillsammans eller hade barn tillsammans förutom de rena familjerna. Till kategorin nyligen bekant hänförde jag dem som helt nyligen hade möts. Exempel på detta är när två personer möts på gatan och går hem till en av dem för att dricka öl tillsammans eller liknande. Det föregicks alltså inte av en tidigare relation. När någon typ av kontinuerlig kontakt föregick mellan gärningsman och offer föll de under bekanta.

6.3.3 Plats för brottet

Platsen för brottet delade jag från början upp i flera olika kategorier, men det frångicks snart. Det visade sig att det inte alltid framgick vems bostaden var på ett sådant sätt att det gick att använda materialet för att dra någon slutsats. Istället gjorde jag en distinktion mellan brott begångna inomhus respektive utomhus.

6.3.4 Hjälpmedel

Här bestämde jag mig för fyra olika kategorier: mord begånget med händerna, kniv, skjutvapen eller övrigt. Till kategorin med händerna hänförde jag fall där inget hjälpmedel alls förekom. Till övrigt hänfördes just alla övriga hjälpmedel som förekom. Exempel på sådana var stenar, bilar och badrocksskärp.

6.3.5 Påverkan av droger

När det gäller påverkan av droger gjorde jag ingen skillnad på alkohol och övriga droger. Jag gjorde dock en separat jämförelse för offret respektive gärningsmannen.

6.3.6 Motiv

Här blev det lite svårt. Det var i första fallet inte alltid som det framgick om gärningsmannen haft något motiv eller ej. För övrigt var det ibland så att flera motiv fanns till ett och samma mord. Till slut blev det dock så att jag lät det vara kvar därför att två grupper förekom relativt ofta, pengar och ilska. Detta hade varit intressant att se närmare på då det meningslösa omedelbara våldets utveckling men som jag sa framgick det inte alltid vad

motivet var så någon bättre slutsats gick inte att dra av materialet som jag hade.

6.3.7 Kriterier från praxis

Jag har undersökt domarna med avseende på de kriterier domstolen använder sig av när de dömer till livstidsstraff. Jag satte upp sju kategorier som jag kände speglade kriterierna. Den första var grymhet. Detta visade sig efter ett tag vara en mycket subjektiv bedömning. Är det egentligen värre att bli stucken trettio gånger med en kniv i sin säng är det är att bli stucken sju gånger med en kniv och nedlagd i ett bagageutrymme på en bil för att senare bli utslängd på gatan och överkörd? Det hela slutade med att nästan alla fall klassades som grymma så detta var inte en riktigt relevant kategori. Mord begånget för att skyla brott och mord begånget under inbrott var två olika kategorier. Huruvida offret var att se som försvarslöst eller inte var likt grymhetskategorin mycket svårt att göra en bra undersökning av men jag tog ändå med det. Mord begånget för att främja brott var en kategori och den näst sista kategorin var huruvida det hade varit ett utdraget förlopp eller ej. Den sista kategorin, och också den som är svårast att förklara, var huruvida mordet begåtts med förslagenhet eller ej. Med förslagenhet menar jag att mordet har varit i någon mån planerat eller att ett visst efterarbete har gjorts. Efterarbetet kan bestå i försök att gömma kroppen eller liknande. Hur stor grad av planering som krävs för att jag skall anse planering ligga för handen är svårt att definiera. I alla fall tyckte jag att planering förelåg om man medtog vapen till brottsplatsen eller diskuterade eventuellt genomförande av brottet med annan. I princip kan jag säga att om brottet visat på en del eftertanke antingen före eller efter genomförandet har jag tyckt att mordet utförts med förslagenhet.

6.4 Resultatet av undersökningen

Till att börja med är det nästan uteslutande män som är gärningsmän och av alla gärningsmän är 50 % svenskar. Det förekom så gott som alltid någon brottslighet tidigare men omfattning av denna och vad för brottslighet har varit för svårt att utläsa i mitt material. Någon förändring över tid har jag inte kunnat se. När det gäller offren var det mer jämt mellan könen, men hela 70 % var svenskar. Detta betyder att det är vanligare att utländska medborgare mördar en svensk och får livstid för detta än tvärt om. Under 90-talet är det vanligare med flera offer vid samma tillfälle. Jag kan dock inte se att det har varit en lika tydlig ökning av fall med flera gärningsmän. Detta kan bero på att rättegångar har hållits separat och/eller någon annan har funnits mindre delaktig och sedermera fått en mildare dom och därför inte finns med i mitt material.

Vad gäller relationen mellan gärningsman och offer kan jag se en tendens till att det blir vanligare att mörda bekanta efter 1985. Innan dess var det en

ganska jämn spridning mellan de fyra kategorierna. Det är lätt att missledas av statistiken från 1995 som ser ut att tyda på en kraftig ökning av mord på okända. Detta är dock felaktigt om man tar hänsyn till att tre av fallen innehåller multipelmord av okända. I verkligheten utfördes 19 mord av tio gärningsmän under 1995. När då en man vid i princip samma tillfälle dödar sju okända och i ett annat fall en man dödar fyra vid samma tillfälle blir det en överrepresentation. Om man bortser från dessa två fall är det kategorin med bekanta som dominerar även 1995.

När det gäller platsen för mordet sker det över tiden en förskjutning mot utomhusmord, från 30-40 % på 60 och 70-talen till nästan 60 % under 90-talet. Även här blir det en ökning, på grund av ovan visad anledning, 1995 – 77 %. När man neutraliserar denna avvikelse blir resultatet trots allt att ca 60 % av mordet 1995 skedde utomhus. Förskjutningen av mordet från att under 60 och 70-talen i stor grad ha begåtts i någons bostad till att företrädesvis begås ute i offentligheten är mycket tydlig.

Under 60 och 70-talen var det en klar övervikt av knivanvändning och till viss del skjutvapen. Skjutvapens användning minskade dock något under 80-talet för att sedan komma tillbaka ordentligt under 1995. Annars har kategorin övriga vapen ökat stadigt sedan 90-talets början, främst på bekostnad av skjutvapnen.

Vad gäller inblandning av droger har detta varit fallet i över 50 % av fallen och det är främst gärningsmannen som är påverkad. Över tid har detta inte nämnvärt förändrats. Om det finns förändringar i vilken typ av drog som används kan jag inte uttala mig om. Motivet till brotten har varit mycket svårt att utröna. Om jag skall uttala mig alls om detta så får jag säga att pengar och ren ilska över något verkar vara vanligt förekommande. Men jag vill inte dra några närmare slutsatser om motiven efter detta material.

I det sista avsnittet i undersökningen är det främst två kategorier som figurerar, grymhet och försvarslöst offer. Dessa figurerar i så gott som alla fallen. Det är överhuvudtaget inte speciellt vanligt med mord för att skyla brott eller mord vid inbrott. Mord för att främja brott var vanligast under 1993 – 40 % av fallen det året medan bara 20 % de övriga åren, utom 1995 och 1997 då detta inte alls förekom enligt mitt material. Det är vanligt att förloppet är utdraget och någon förändring på denna punkt över tid har jag inte kunnat se. Vad som dock framstår tydligt i undersökningen är att det i hög grad är förslagenhet inblandad i brotten. Speciellt under 90-talet blir det vanligt att försöka göra sig av med kroppen genom att hugga den i bitar och slänga bort den eller bränna upp den.

6.5 Analys

Sammantaget tycker jag att det verkar som att de fall av mord som leder till livstidsstraff har genomgått en mindre förändring än vad jag från början

trodde. De förväntningar jag hade att hitta fler familjerelaterade mord infriades inte. Dock var det så att jag i undersökningen hittade en ökning av mord där flera gärningsmän var inblandade men jag hade förväntat mig en större ökning av dessa. Vad gäller vansinnesdåden var det en ökning som jag nu i efterhand tror var fläckad av de mord som skedde 1995. Helt klart var detta ett år som innebar en överexponering av mord på okända tillsynes utan orsak men detta år var som jag tidigare sagt ett undantag. Sådana händelser har inte blivit fler om jag bortser från just 1995.

Två saker kan jag dock klart utläsa ur materialet. Morden begås i större grad utomhus idag än tidigare och förslagenheten har ökat. Jag kan inte dra slutsatsen att samma förändring föreligger bland mord som inte leder till livstidsstraff men jag har funderat över vad det kan få för följder att mord begås i högre grad ute, än som tidigare, i en bostad. När mord begås ute är risken att fler personer dras in och löper risk att bli skadade större än när samma brott begås inom hemmets väggar. Det faktum att folk löper en ökad risk att bli mördade på öppen gata föranleder antagligen beväpning i samhället i en större utsträckning idag än förr. Att folk beväpnar sig av rädsla för att råka i trubbel leder i sin tur till en ökad användning av vapen vid en konfliktsituation, och när vapen används vid en konflikt på stan är givetvis risken större att någon blir mördad. Det blir alltså en ond cirkel. Givetvis måste domstolen ingripa mot detta och så verkar den också ha gjort genom ett ökat antal livstidsstraff.

En annan sak domstolen måste ingripa emot är det faktum att mördarna verkar vilja skyla sitt brott i större utsträckning idag än förr. Att brottslingen genom att försöka göra sig av med bevis för mord gör det svårare för utredarna är i min mening något domstolen måste ingripa emot. Det faktum att hanteringen av kroppen visar på en större likgiltighet inför offret idag är också oroande. Domstolen är trots detta mest koncentrerad på den grad av planering som föregår mordet. Att personer väljer mord som konfliktlösning är givetvis ingen positiv utveckling och det verkar också som att domstolen reagerar kraftigt mot detta.

Även om jag personligen trodde att mord som leder till livstidsstraff hade genomgått en större förändring än det i undersökningen visade sig ha gjort, har brottet förändrats. Om detta är anledningen till att vi har fler livstidsstraff idag än före 90-talet är svårt att dra en slutsats om. Men eftersom det var just en sådan slutsats jag ämnade göra skall jag ändå sticka ut hakan och säga att det är en bidragande orsak. Helt klart löper "vanliga" människor en större risk idag än förr att råka bli mördade, men problemet är ändå inte så stort att det kan vara enda förklaringen till ökningen av livstidsstraff.

7 Analys

När det gäller att svara på frågan om, och i så fall hur, mord som leder till livstidsstraff har förändrats går det, efter det material jag använt mig av, endast att dra mycket lösa slutsatser. Jag kom fram till att brottet har förändrats men inte så mycket som jag trott innan min undersökning. Detta svar kan bero på många saker.

En viktig förklaring kan vara att jag inte använde mig av det ursprungliga källmaterialet och att undersökningen var för begränsad. I efterhand kan jag konstatera att det hade varit av intresse att börja med att undersöka skillnaden i det dödliga våldet när det har lett till dråp respektive mord. När den delen var klar skulle jag ha undersökt skillnaden i dödligt våld mellan det tidsbestämda straffet för mord och livstidsstraff, för att till sist titta på utvecklingen av mord som lett till livstidsstraff. Alltså har min undersökning utgjorts av endast det sista steget i en mycket omfattande undersökning som mig veterligen aldrig har gjorts.

Ytterligare ett problem vid undersökningen var att många saker bedömdes subjektivt, först av domstolen och sedan av mig. Detta lämnar öppet för många tolkningar och således även förvanskning av de ursprungliga fakta som förekom.

Min slutsats i undersökningen visade i alla fall på två saker. Dels att mordet i större utsträckning begås utomhus idag än tidigare och att det förkommer en ökad förslagenhet i brottets utförande idag. Att mordet flyttat utomhus är allvarligt och något domstolen med all säkerhet har reagerat på genom att döma till strängare straff. Jag har tidigare beskrivit hur detta kan leda till en ökad beväpning i samhället på grund av ökad oro för att utsättas för brott. Just detta är vad vårt allmänpreventiva rättsystem bör reagera på och försöka stävja. Att domstolen gör detta genom att döma till hårdare straff tycker jag är naturligt.

Personligen tycker jag att fler mord utomhus och ökad förslagenhet tyder på att mord idag i större utsträckning än förr är en spontan överreaktion av gärningsmannen. Dålig konflikthantering på detta sätt är kanske en följd av den distansering som stämplingen leder till. Vi lär oss i interaktion med andra hur en konflikt skall hanteras men vid en distansering lärns de acceptabla konfliktlösningmodellerna inte in på ett adekvat sätt. Devisen att våld föder våld är ett uttalande som håller i detta resonemang.

För att en konfliktlösning som kan erkännas av hela samhället skall kunna läras ut till alla vill det till att samhället kan få alla att ha starka band till den sortens samhälle vi vill ha. Samhället måste se till att de förändringar som en person upplever vid förlust av arbete eller inträde i det svenska samhället inte blir för dramatiska. Binder vi folk tillsammans på ett effektivt sätt

kommer dragningskraften till subkulturer inte att bli så stor. Ju starkare band vi har till varandra ju svårare tror jag det blir att begå allvarliga brott. Jag tycker mig finna stöd för detta resonemang i de kriminologiska teorier jag presenterat. Att knyta starka band mellan medborgarna är ett bra mål i min mening.

Jag presenterade i arbetet, kapitel 5, processen som kan leda till varför vissa personer väljer att begå brott. Grunden till hela resonemanget är anomi. Kan samhället undvika att anomi inträder står mycket att vinna när det gäller brottslighet.

Jag har funderat över hur jag skall kunna förklara förändringen i mord som leder till livstidsstraff på samma sätt som varför folk begår brott. Det hela måste bli en definitionsfråga. Jag anser att enligt min undersökning av brottet har jag visat på att det har skett en, om än begränsad, förändring i brottet till det värre. Men hela det resonemanget bygger på vad jag definierar som värre. Att fler löper risk att bli inblandade i mord då det sker på allmänplats anser jag vara värre. Att gärningsmännen i större grad planerar handlingar före eller efter mordet tycker jag också är värre. Alltså, det är dessa två kriterier jag tycker gör att mordet har genomgått en förändring till det grövre. När det nu går att förklara varför en person begår brott tycker jag att man kan använda samma argument till att förklara varför mordet har blivit grövre. Samma process kan föda ett grövre brott. Graden av förkastlighet av en handling styrs i lika stor mån av samhället i stort som förkastligheten i sig. Ju mer samhället förkastar en handling, ju grövre anses den vara. Samhällets reaktion på vad det anser är grövre är också detsamma, strängare straff.

8 Slutsats

I min undersökning av mord som leder till livstidsstraff har jag kommit fram till att detta brott har genomgått en förändring som jag tolka vara till det värre. Detta baserar jag på de fakta att morderna i större utsträckning begås ute än inne i en bostad som var fallet innan 90-talet och att det idag är en högre grad av förslagenhet i brottets utförande.

Gammal praxis pekar bland annat på förslagenhet som en förvärrande faktor när påföljden skall väljas. Vad gäller att morderna i större grad begås utomhus idag säger domstolen inget. Personligen tycker jag dock att det borde vara en sådan sak som på grund av allmänpreventiva orsaker borde vara något domstolen tar hänsyn till. För att förhindra ökad rädsla i samhället måste det vara av vikt att folk känner sig trygga utomhus så väl som inomhus. När nu mord sker i större utsträckning utomhus än tidigare finns det anledning för domstolen att reagera på detta med hänsyn till allmänfaran mord på öppen gata innebär.

Samhället skapar sina egna brottslingar genom anomi. Anomi uppstår när samhället genomgår så snabba förändringar att folket inte hinner med att anpassa sig till de nya mål och medel som blir tillgängliga. Exempel sådana förändringar är arbetslöshet och invandring. Detta hade vi mer av under 90-talets början än tidigare. Anomin kan i värsta fall leda till en så stor distans till det övriga samhället att en person väljer den kriminella vägen för att nå de av oss gemensamt uppsatta målen i livet. Den stämpling som avvikare personen upplever gör distansen till oss laglydiga större ju mer och allvarligare brottet anses vara av samhället. Med större distans ökar risken för att tillgripa alternativa medel för att nå målen och i och med detta ökar distansen. Tillslut griper samhället in och säger ifrån genom hårda straff. Ju grövre brottet anses vara ju hårdare dömer domstolen.

Samhällsförändringarna i arbetslöshet och invandring vi hade på 90-talet sammanföll med ökningen av antal livstidsstraff. Mord som leder till livstidsstraff har under samma tid blivit grövre. Jag anser enligt det resonemang jag fört ovan att jag har visat att det är möjligt att dessa samhällsförändringar har lett till att domstolarna dömer till fler livstidsstraff idag än innan 90-talet.

Bilaga A

Undersökningen i kapitel 6 baseras på följande fall ur Nils Rydgren examensarbete i straffrätt Lunds universitet 1989 ”Fängelse på livstid – lagens strängaste straff”.

B 910/1966	Svea Hovrätt
B 866/1966	Stockholms Rådhusrätt
B 404/1967	Norrköpings Rådhusrätt
B 1233/1968	Svea Hovrätt
B 7/1969	Hovrätten över Skåne och Blekinge
B 249/1969	Svea Hovrätt
B 733/1969	Svea Hovrätt
B 947/71	Svea Hovrätt
B 947/71	Svea Hovrätt
B 441/72	Hovrätten över Skåne och Blekinge
B 859/73	Svea Hovrätt
B 1287/74	Svea Hovrätt
B 1476/74	Svea Hovrätt
B 414/76	Skövde Tingsrätt
B 354/78	Hovrätten för Västra Sverige
B 1267/79	Svea Hovrätt
B 1365/79	Svea Hovrätt
B 2507/79	Svea Hovrätt
B 2708/79	Svea Hovrätt
B 975/79	Hovrätten för Västra Sverige
B 1706/79	Svea Hovrätt
B 154/80	Kristianstad Tingsrätt
B 678/80	Hovrätten för Västra Sverige
B 184/82	Hovrätten för Västra Sverige
B 327/82	Svea Hovrätt
B 273/82	Hovrätten för Västra Sverige
B 723/82	Svea Hovrätt
B 295/82	Gävle Tingsrätt
B 2766/82	Svea Hovrätt
B 1919/83	Svea Hovrätt
B 2455/83	Svea Hovrätt
B 1013/83	Eskilstuna Tingsrätt
B 635/84	Uppsala Tingsrätt
B 2109/84	Svea Hovrätt
B 969/84	Hovrätten för Västra Sverige
B 1374/85	Svea Hovrätt
B 864/85	Hovrätten för Västra Sverige (RH 1986:12)
B 1452/85	Svea Hovrätt
B 726/85	Stockholms Tingsrätt
B 796/85	Svea Hovrätt

B 613/86	Hovrätten över Skåne och Blekinge
B 38/86	Härnösands Tingsrätt
B 316/87	Hovrätten över Skåne och Blekinge
B 1545/87	Svea Hovrätt
B 363/87	Hovrätten för Nedre Norrland
B 1008/87	Hovrätten över Skåne och Blekinge
B 809/88	Svea Hovrätt
B 1477/88	Svea Hovrätt
B 2640/88	Svea Hovrätt
B 530/88	Malmö Tingsrätt
B 1502/88	Hovrätten för Västra Sverige
B 3041/88	Svea Hovrätt
B 466/88	Hovrätten för övre Norrland
B 475/89	Svea Hovrätt

Stephan Uttersköld examensarbete i straffrätt Stockholms universitet 1998
 ”Om livstidsstraffet – Från ansvar och straff, till nåd och villkorlig frigivning, m.m. Med samtliga fall av livstidsdömda september 1989 – december 1997”.

Casus 61,62,70-73,78-91,99-108,116-123

Bilaga B – Undersökningen

Här följer den data som analyseras i kapitel 6. Först en förklaring till siffrorna längst upp i undersökningen.

1a gärningsman	manlig
1b	kvinnlig
2a	svensk
2b	övrig nationalitet
3a offer	manligt
3b	kvinnligt
4a	svenskt
4b	övrig nationalitet
5a antal inblandade	flera gärningsmän
5b	flera offer
6a relation	familj relation
6b	bekant relation
6c	ny bekant relation
6d	okänd relation
7a plats för mordet	i offrets hem (objuden)
7b	i gärningsmannens hem
7c	gärningsmannen inbjuden i offrets hem
7d	gemensamt hem
7e	annans hem än gärningsmannen och offrets
8a hjälpmedel	utan
8b	kniv
8c	skjutvapen
8d	övrigt hjälpmedel
9a påverkan	påverkad gärningsman
9b	påverkat offer
10a motiv till mordet	svartsjuka
10b	pengar
10c	oförklarlig ilska
10d	ilska
10e	provokation
11a kriterierna	grymhet
11b	skyla brott
11c	inbrott
11d	försvarslöstopper
11e	främja brott
11f	utdraget förlopp
11g	förslagenhet

1987	B316/87	1		1	1	1	1	1	1							1	1	1													1	1	1									
	B1545/87	1		1	1	1		1								1	1	1	1	1	1									1	1	1										
	B363/87	1	1	1		1		1								1	1		1	1			1							1	1	1										
	B1008/87	1	1	1	1			1								1	1	1		1	1			1	1																	
		1	1	1	1			1							1			1	1		1	1			1	1																
1988	B809/88	1	1	1	1			1		1						1			1	1	1			1	1					1	1	1										
	B1477/88	1		1	1		1	1		1						1	1		1	1	1			1	1					1	1	1										
	B2640/88	1	1	1	1											1	1		1	1	1		1																			
	B530/88	1	1		1	1				1					1			1	1	1	1			1																		
	B1502/88	1	1	1		1				1									1			1		1						1		1										
	B3041/88	1		1	1	1			1										1		1																					
1989	B466/88	1		1	1	1	1	1		1						1		1												1	1	1										
		1		1	1	1	1	1		1						1		1												1	1	1										
		1		1	1	1	1	1		1						1		1											1	1	1	1										
	B475/89	1		1	1	1			1						1			1			1	1							1	1	1											
	61	1		1											1	1																										
	62	1		1				1	1					1						1				1	1							1										
		1		1			1	1					1							1				1	1							1										
		1		1			1		1					1						1				1	1							1										
		1		1			1		1					1						1				1	1							1										
		1		1			1		1					1						1				1	1							1										
		45	0	21	18	26	18	24	14	8	10	7	16	8	14	7	5	5	6	5	10	18	12	15	9	13	19	14	7	8	7	11	2	28	5	3	33	6	18	20		
1991	70	1				1															1		1						1	1					1							
	71	1				1									1						1	1								1	1				1	1	1					
	72	1		1	1								1								1			1						1	1				1	1	1					
	73	1		1	1										1						1		1							1	1				1	1			1			
		4	0	0	2	2	2	0	0	0	0	1	1	0	2	0	0	1	0	0	0	3	0	2	2	0	0	0	0	2	0	1	0	3	0	0	4	3	2	1		
1993	78	1			1							1					1						1			1				1				1			1	1				
	79	1			1										1	1	1													1	1					1	1					
	80	1		1	1										1	1	1											1			1											
	81																																									
		1		1				1	1	1					1							1		1						1							1					
	82	1			1					1																1	1	1				1				1			1			
	83	1		1	1					1											1	1								1					1			1	1	1	1	
	84	1		1	1					1											1	1								1					1			1	1	1	1	
	85	1		1								1							1				1		1				1						1			1				
	86	1		1									1								1						1								1				1	1		
	87	1			1																			1				1	1	1			1				1			1		
	88	1			1																1						1			1						1			1	1	1	
	89	1			1					1													1	1			1			1						1			1	1	1	
	90	1		1		1		1	1	1													1							1							1			1	1	
	91	1		1		1		1		1								1						1														1			1	1
		14	0	0	5	9	5	0	3	6	1	3	6	0	3	0	0	4	1	0	3	7	3	4	1	7	3	2	3	5	0	1	0	10	3	0	11	5	11	10		

ÅR	MÅL NR.	1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11																					
		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	c	d	a	b	c	d	a	b	a	b	c	d	e	a	b	c	d	e	f	g										
1995	99	1	1			1	1					1						1																						1			
		1	1			1	1					1																													1		
		1	1			1	1					1																													1		

		1	1		1	1		1		1				1	1	1													1											
		1	1		1	1		1		1				1	1	1													1											
		1	1	1	1					1				1	1	1													1											
		1	1	1	1					1				1	1	1													1											
	100	1		1			1		1				1		1			1					1				1		1	1										
	101	1		1											1													1		1										
	102	1		1					1					1	1	1	1		1								1		1	1										
	103	1		1	1				1					1	1								1				1		1	1										
	104	1		1						1				1	1	1							1			1	1		1	1										
	105	1		1					1			1			1											1		1	1											
	106	1		1					1			1			1	1	1		1				1			1		1	1											
	107	1		1			1			1	1				1		1						1		1	1	1	1	1	1										
	108	1		1			1			1				1	1								1			1		1	1	1										
		1		1			1			1				1	1								1			1		1	1	1										
		1		1			1			1				1	1								1			1		1	1	1										
		1		1			1			1				1	1								1			1		1	1	1										
		19	0	7	1	11	8	7	0	2	9	0	4	1	13	1	0	1	0	2	1	14	0	3	16	0	10	2	0	3	0	6	0	7	0	1	18	0	2	9
1997	116	1		1						1				1	1	1												1		1	1									
	117	1		1						1				1	1		1										1		1	1										
	118	1		1	1							1	1																1											
	119	1		1				1						1	1	1								1				1		1	1									
	120		1	1			1	1														1			1		1	1		1	1									
	121	1		1			1	1				1												1	1			1		1	1									
	122	1		1			1	1			1													1	1	1			1	1										
	123	1		1	1							1												1		1		1		1	1	1								

Litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1986:14 Del II

SOU 2002:26

SOU 2002:98

Böcker

BRÅ, *Kriminalstatistik 2001*, (Stockholm 2002)

BRÅ-rapport 1977:7, *Nytt straffsystem, Idéer och förslag*, (Stockholm 1977)

BRÅ, *Konsten att läsa statistik om brott och brottslingar*, (Tierp 2001)

BRÅ-rapport 2001:10, *Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000*, (Stockholm 2001)

Hofer, Hans von (red.), *Brottsligheten i Europa*, (Lund 1998)

Holmqvist, Leijonhufvud, Träskman och Wennberg,
Brottsbalkskommentaren Del 1 (Stockholm 1998)

Häthén, Christian, *Stat och Straff – Studier I europeisk, främst svensk konstitutionell- och straffrättshistoria* (Juridicum Lund HT 2001)

Jacobsson, Katarina, *Social kontroll – En begränsad litteraturgenomgång*,
Reserch reports, Sociala institutionen Lunds universitet (Lund 1998)

Jareborg, Nils, *Brotten I*, (Stockholm 1984)

Kaspersson, Maria, *Dödligt våld i Stockholm på 1500-, 1700- och 1900-talen* (Edsbruk 2000)

Lindgren, Sven-Åke, *Om brott och straff – Från sociologins klassiker till modern kriminologi* (Lund 1998)

Rydgren, Nils, *Fängelse på livstid – lagens strängaste straff*, Examensarbete i straffrätt, (Lunds universitet 1989)

Träskman, Per Ole, *Utestängning genom tidsbestämd inspärning – det problematiska livstidsstraffet*, Kursmaterial i straffrättsspecialkurs Offer för våldsbrott och påföljder för brott, (Lunds universitet HT 2001)

Uttersköld, Stephan, *Om livstidsstraffet – Från ansvar och straff, till nåd och villkorlig frigivning, m.m. Med samtliga fall av livstidsdömda september 1989 – december 1997*, Examensarbete i straffrätt (Stockholms universitet 1998)

Dagstidningar

Expressen 2002-10-23

Svenska Dagbladet 2002-10-23

Internet

www.ams.se/admin/Documents/ams/arbdata/arblos/arb8001h.pdf

www.migrationsverket.se/pdffiler/statistik/tabs1.pdf

Rättsfallsförteckning

NJA 1985 s. 510

NJA 1989 s. 97

NJA 1994 s. 310

NJA 1996 s. 509

NJA 1999 s. 531

RH 1986:12

RH 1998:55